

AT-TAKALLUM – NAJSAVREMENIJA SERIJA UDŽBENIKA ARAPSKOG JEZIKA U MEDRESAMA

Zehra ALISPAHIĆ

Fakultet islamskih nauka UNSA

zehra.alispahic@fin.unsa.ba

SAŽETAK: Rad tretira temu kontinuiteta izučavanja arapskog jezika u odgojno-obrazovnom sistemu Islamske zajednice i kontinuiteta brige Zajednice za adekvatnom udžbeničkom literaturom u nastavnom procesu u različitim historijskim fazama. Od tradicionalne udžbeničke literature na arapskom jeziku koja se primjenjivala u različitim dijelovima islamskog svijeta, preko prvih gramatika i udžbenika arapskog jezika koje su potpisali domaći arabisti, u školsku 2022/2023. učenici i nastavnici u bosanskohercegovačkim medresama ušli su uz primjenu novog Nastavnog plana i programa arapskog jezika. Ovaj Nastavni plan i program arapskog jezika rezultat je dvogodišnjeg rada Tima profesora odgojno-obrazovnih ustanova Islamske zajednice i prati Evropski referentni okvir u učenju stranih jezika zasnovan na ishodima učenja i razvijanju baznih jezičkih vještina u učenju i poučavanju stranih jezika. Istovremeno, novi nastavni plan i program je kompatibilan s najmodernijom serijom udžbenika arapskog jezika za strance u svijetu, *At-Takallum*, koja je izrađena prema visokim standardima udžbenika za strane jezike i uz primjenu najsavremenijih metoda u realizaciji nastavnog procesa. Udžbenici iz ovog serijala, nakon trideset godina, novina su u nastavi arapskog jezika u bosanskohercegovačkim medresama.

Ključne riječi: arapski jezik, medresa, nastavni plan i program, udžbenici, učenici, nastavnici

Uvod

Izučavanje arapskog jezika od vremena službenog dolaska islama na prostore Balkanskog poluotoka pa do današnjih dana bilo je u osnovi otvaranja i rada nemalog broja odgojno-obrazovnih institucija: *mekteba*, koji su predstavljali niže odgojno-obrazovne škole, *medresa*, koje su otvarane širom Bosne i Hercegovine po matrici uspostavljenoj na Istoku, kao srednje i više odgojno-obrazovne institucije za edukaciju u vjeri i vjerskim

i šerijatsko-pravnim znanostima, a u novijoj povijesti i islamskih gimnazija i fakulteta. Ovo nasljeđe temelji se na brojnim vakufnamama koje su u svome tekstu jasno navodile nužnost izučavanja arapskog jezika kao jezika Objave i obredoslovlja uz sve druge stručne i temeljne predmete. Lingvističko obrazovanje i učenje arapskog

jezika i na prostorima Bosne i Hercegovine bilo je osnovni preduvjet za ispravno razumijevanje i tumačenje kur'anskog teksta ili bilo kakvo ozbiljnije bavljenje islamskim naučnim disciplinama.¹ U svim medresama, a u 19. stoljeću bilo ih je nekoliko stotina, arapski jezik je bio najznačajniji predmet. Udžbenici za najveći broj

¹ Više vidi: Hana Younis, Sedad Bešlija, Muhamed Nametak, Amira Trnka-Uzunović, Mejra Softić, Dželila Babović,

Mustafa Jahić (2021). *Arapski jezik u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Kulturni centar "Kralj Fahd", Sarajevo.

predmeta i oko osamdeset procenata knjiga u orijentalnim bibliotekama, koje su se često otvarale uz medrese, bili su na arapskom jeziku. Iako je turski jezik, kao jezik uprave, bio dominantan, učenost ljudi se cijenila po stepenu znanja arapskog jezika. (Čurić, 1983:14-15; Kasumović, 1999: 33-35)

1. Tradicionalna udžbenička literatura za arapski jezik

Na putu lakšeg savladavanja stručnih predmeta u medresama se izučavala arapska morfologija (*šarf*), sintaksa (*nahw*) i logika (*mantiq*). Ovdje treba kazati da se u tradicionalnim bosanskohercegovačkim medresama nastava nije odvijala prevalentno po predmetima, već uglavnom po udžbenicima iz određenih, prema vakufnamama markiranih oblasti. Za arapski jezik to su bila *Djela iz sintakse* كتب النحو, *Knjige iz gramatičkih spisa* كتب الصرف, *Rječnici* كتب اللغة, *Pjesnički zbornici* كتب الديوان. (Karić, 2016:42-43) Ono što je korišteno u drugim dijelovima islamskoga svijeta u kontekstu izučavanja arapskog jezika, u tradicionalnim školama, korišteno je i u Bosni i Hercegovini. Glavni udžbenici su bili: *Emsila*, *Bina*, *Maksud*, *Merah*, *Avamil*, *Izhar*, *Kafija*, *Šafija*, *Mulladžamijja*, *Aruz*, *Muhtasar el-me'ānī*, *Kāmūs el-muhit*. (Ramić, 1999:210-211) Ovi tradicionalni udžbenici u medresama su korišteni sve do kraja 19. i početka 20. stoljeća, a nastava arapskog jezika i metode koje su se primjenjivale u njezinoj realizaciji imale su tradicionalni karakter baziran na ovladavanju gramatičkih pravila i njihovom memorisanju, a manje na jeziku kao sredstvu komunikacije.

2. Pregled domaće udžbeničke literature za arapski jezik

Prvi domaći pokušaj pisanja udžbenika arapskog jezika vezuje se za 1052. H./1642-1643. godinu i Ismā'ila 'Abdul-Kemāla iz Travnika. Svoje djelo je nazvao *En-Nemliyya* – النملية في إظهار القواعد الصرفية والنحوية uz obrazloženje da ga je pisao i pored svoje male spremlje i velikog truda,

poput mrava koji stalno radi, iako je male snage. Ovaj rad, koji je sačuvan do današnjih dana u Gazi Husrev-begovoj biblioteci pod brojem I/ 3441, i pored činjenice da je nepotpuna i sistematski neobrađena gramatika arapskog jezika, uz brojne nedostatke, za nas je važan kao rijedak spomenik nastojanja ovdašnjeg čovjeka u tom vremenu na putu izučavanja arapskog jezika. (Mušić, 1958:39-54)

Našu prvu gramatiku arapskog jezika napisao je Ibrahim Hakki Repovac u drugoj polovini 19. stoljeća. Nažalost, gramatika je ostala u rukopisu koji je izgubljen. Osim prve domaće gramatike arapskog jezika, Ibrahim Hakki Repovac napisao je i jednu *Hrestomatiju arapskih tekstova* 1889. godine koja nije štampana, ali jeste litografisana u stotinjak primjeraka. Ona se sastojala iz dva dijela: četrdeset i sedam kraćih tekstova i rječnika. Tekstovi obuhvataju basne i kratke priče uz koje se nalazi i veliki broj arapskih stihova, mudrih izreka i hikaja i po nekoliko prigodnih poslovice koje zajedno s basnom, pričom ili anegdotom predstavljaju cjelinu. U rječniku su riječi poredane po pojedinim jedinicama za čitanje.² Jedan primjerak ove hrestomatije danas se čuva u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, a drugi u privatnoj biblioteci priređivača *Hrestomatije arapskih tekstova*, profesora Jusufa Ramića. Osim gramatike arapskog jezika i *Hrestomatije arapskih tekstova*, Ibrahim Hakki Repovac je autor i jedne *Elif-ba* početnice po kojoj je neko vrijeme rađeno u mektebima.

Uslijedili su i drugi udžbenici koji su korišteni u nastavi arapskog jezika, na čije naslove kratko podsjećamo:³

Udžbenik arapskog jezika Alije Kadića i Alije Bulića (Kadić i Bulić, 1907), profesorā u klasičnim gimnazijama u Sarajevu i Mostaru, objavljen je 1907. u Zemaljskoj štampariji i Islamskoj dioničkoj štampariji pod naslovom *Gramatika i vježbenica*

arapskog jezika. *Gramatika* je imala 46 lekcija i 92 vježbe na arapskom i bosanskom jeziku. Uvedena je u program arapskog jezika u svim školama u kojima je izučavan arapski jezik. Po ovom udžbeniku arapski jezik se predavao do 1936. godine.

Gramatika arapskog jezika autora Šaćira Sikirića, Muhameda Pašića i Mehmeda Handžića prvi put je objavljena 1936. godine u izdanju Vakufske direkcije u Sarajevu. (Sikirić i sar., 1936) *Gramatika* je urađena u dva dijela. Prvi dio tretira gramatiku arapskog jezika. Uz kraći teoretski dio donosi i 70 vježbi prevodenja s arapskog na bosanski i obrnuto. Rječnik na kraju knjige prati vježbe. Drugi dio je sintaksa i čitanka sastavljena od 71 teksta različite tematike i dužine. Tekstove prati rječnik. Ova gramatika je doživjela pet izdanja, a nastala je kao rezultat planskih aktivnosti Ulema-medžlisa na izradi gramatike i vježbanke arapskoga jezika. Korištena je u medresama, gimnazijama i na fakultetima.

Udžbenik arapskog jezika Besima Korkuta iz 1952. godine (za 1. i 2. razred gimnazije) publiciran je u izdanju IK Veselin Masleša. (Korkut, 1952) Za razliku od prethodne gramatike, svaku gramatičku jedinku prati direktno vježba i rječnik nepoznatih riječi. Nakon otvaranja Klasične gimnazije u Sarajevu urađena je *Gramatika* za 3, 4, i 5. razred gimnazije, ali nije publicirana.

Teufik Muftić autor je *Arapsko-srpskohrvatskog rječnika* koji je u izdanju Udruženja ilmijje IZ u BiH prvi put publiciran 1973. godine kao dvotomno izdanje. Nakon dva dvotomna izdanja doživio je nekoliko jednotomnih izdanja kao *Arapsko-bosanski rječnik*. (Muftić, 1997)

Rade Božović je 1984. godine u izdanju Starješinstva IZ BiH, Hrvatske i Slovenije objavio *Udžbenik savremenog arapskog jezika sa vježbanikom i rječnikom*. Udžbenik se sastoji

² U povodu 125 godina od njezinog nastanka prof. dr. Jusuf Ramić je priredio ovu hrestomatiju za štampu. Vidi: Repovac, 2017.

³ O udžbenicima arapskog jezika u nastavi vidi: Trnka-Uzunović, Amira (2021).

Arapski jezik u nastavi u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1992., U: H. Younus i sar., ur. *Arapski jezik u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo: Kulturni centar "Kralj Fahd", Sarajevo, 41-66.

od 48 lekcija i isto toliko popratnih vježbi. Zbog svoje frekventne upotrebe i konciznosti, ovaj udžbenik je doživio više izdanja. (Božović, 1988)

Omer Nakičević i Munir Ahmet-spahić autori su *Priručnika arapskog jezika I i IV* koji su publicirani 1989. godine u izdanju Vrhovnog islamskog starješinstva i prihvaćeni Odlukom VIS-a kao zvanični udžbenici arapskog jezika u medresama. (Nakičević i Ahmet-spahić, 1989) Prvi dio se sastoji od 33 lekcije podijeljene u tri dijela: Arapsko pismo, Morfologija, Osnovi sintakse sa vježbama i Rječnik na kraju Priručnika. Novina u ovom priručniku je da je tematski vezan za svakodnevni život i karakter škole te da su primjeri bazirani na dijaloškoj formi. *Priručnik arapskog jezika 4* sadrži 47 tematskih cjelina iz različitih sfera života. Svaka cjelina se završava pitanjima i pratećim vježbama.

Pored ovih udžbenika, Omer Nakičević, Jusuf Ramić i Mesud Hafizović u izdanju Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta BiH uradili su *Udžbenike arapskog jezika za osnovne škole* koji su štampani u više izdanja, a prvo izdanje je izašlo 1995. godine. (Nakičević i sar., 1997)

Adila Begović autorica je *Udžbenika arapskog jezika za I, II, III i IV razred srednje škole* koji su publicirani 1997. godine. (Begović, 1997)

Doktor Teufik Muftić objavio je 1999. godine kolosalno djelo *Gramatika arapskog jezika* koje je izašlo u izdanju IK Ljiljan. (Muftić, 1999)

U izdanju Rijaseta Islamske zajednice u BiH, godine 1997. kao

zvanični udžbenici arapskog jezika u medresama publicirani su *Udžbenici arapskog jezika za I, II, III i IV* razred medrese autora Ahmeda Halilovića. Udžbenici su štampani u više izdanja (Halilović, 2000) i još su u upotrebi u višim razredima medresa.

Uvidom u sve spomenute udžbenike od kojih je značajan broj publiciran u okvirima Islamske zajednice moguće je kazati da je Islamska zajednica ovih prostora pokazivala kontinuiranu brigu za postojanje udžbeničke literature za arapski jezik te da su oni ispunili svoju misiju u vremenu i prostoru u kojem su nastajali. Istovremeno, svi spomenuti udžbenici pratili su tradicionalni pristup u prezentiranju i obradi gradiva pa su tako u nastavi i dalje primjenjivane tradicionalne metode bazirane na frontalnom obliku nastave i predilačkom pristupu gdje je učenik imao pasivnu ulogu i bio je objekt, a ne subjekt realizacije njihovog sadržaja. Sve to, dakako, bilo je u skladu s tada vladajućim tehničko-tehnološkim dostignućima u audio-vizualnoj prezentaciji sadržaja koji su bili dostupni. S ove vremenske distance možemo zasigurno kazati da su ovi udžbenici ispunili svoju misiju u vremenu i prostoru u kojem su nastajali. Brojne su generacije arabista ovih prostora i regiona na njihovim osnovama stjecali svoja bazna znanja iz arapskoga jezika ali su, ipak, i pored uloženog truda, ostajali uskraćeni komunikacijskih kompetencija na arapskom jeziku. Razloge treba tražiti u činjenici da učenje arapskog jezika

na prostorima Bosne i Hercegovine i regiona nije bilo zasnovano na preciziranim ishodima učenja i razvijanju baznih jezičkih vještina u učenju i poučavanju stranih jezika.

3. Nova vizija unapređenja učenja arapskog jezika u medresama

Intenziviranim aktivnostima Uprave za obrazovanje i nauku Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini na planu unapređenja rezultata učenja arapskog jezika u obrazovnim ustanovama Islamske zajednice, nova 2022/23. školska godina u prvim razredima medresa započela je uz primjenu Nastavnog plana i programa arapskog jezika (model – 2 – kompatibilan s udžbeničkom silsilom *At-Takallum*) za redovnu i izbornu nastavu u medresama Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.⁴ Od školske 2023/24. godine, prema Zaključku Vijeća muftija i Odluci Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, u svim medresama Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini primjenjuje se Nastavni plan i program Arapskog jezika (model – 2 – kompatibilan s udžbeničkom silsilom *At-Takallum*) za redovnu i izbornu nastavu.⁵ Rezultat je to brojnih aktivnosti i savjetovanja od kojih je i Odluka Rijaseta IZ o formiranju Tima⁶ za izradu nastavnih planova i programa i odabir udžbenika za učenje arapskog jezika na fakultetima, medresama i gimnazijama Islamske zajednice u Bosni i

⁴ Zaključak Vijeća muftija br. 03-2-170-2/22 od 19. muharrema 1444. h.g. / 17. augusta 2022. godine kojim se daje saglasnost na Nastavni program Arapskog jezika (model 2 – kompatibilan sa udžbeničkom silsilom *At-Takallum*) za prvi razred medresa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Odluka Rijaseta br. 02-03-3-3016-5/22 od 27. muharrema 1444. h.g. / 25. augusta 2022. godine kojom se donosi Nastavni program Arapskog jezika (model 2 – kompatibilan sa udžbeničkom silsilom *At-Takallum*) za prvi razred medresa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

⁵ Zaključak Vijeća muftija br. 03-2-97/23 od 22. zul-hidždžeta 1444. h.g. / 10. jula 2023. godine o saglasnosti na Nastavni program Arapskog jezika (model – 2 – kompatibilan s udžbeničkom silsilom *At-Takallum*) za redovnu i izbornu nastavu u medresama Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Odluka Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini br. 02-03-2-2408-5/23 od 30. zul-hidždžeta 1444. h.g. / 18. jula 2023. godine, kojom se donosi Nastavni program Arapskog jezika (model – 2 – kompatibilan s udžbeničkom silsilom *At-Takallum*) za redovnu

i izbornu nastavu u medresama Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

⁶ Odluka broj: 02-03-2-2225-5/20 od 19. ševvala 1441. h.g. / 11. juna 2020. godine o formiranju Tima za izradu nastavnih planova i programa i odabir udžbenika za učenje arapskog jezika na fakultetima, medresama i gimnazijama Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini u sljedećem sastavu: prof. dr. Mejra Softić, voditelj; prof. dr. Zehra Alispahić, član; doc. dr. Hajrudin Hodžić, član; hfz. Mehmed Kudić, član; Suad Smailhodžić, član; Seid Eminović, član.

Hercegovini.⁷ Siguran poticaj brojnim aktivnostima bila je i anketa koja je sprovedena u jesen 2019. godine za potrebe *Savjetovanja o unaprijeđenju nastave arapskog jezika u obrazovnim institucijama Islamske zajednice*, a njezini rezultati su prezentirani 9. decembra 2019. godine na Savjetovanju u Zenici. Među 672 ispitanika u 12 odgojno-obrazovnih ustanova (tri fakulteta, sedam medresa i 2 gimnazije), čak 47,21% ispitanika je kazalo da su glavni krivci za slabu komunikaciju na arapskom jeziku zastarjeli nastavni programi, a 25,18% je istaklo da krivce treba tražiti u lošim udžbenicima i slabim tehničkim uvjetima za izvođenje nastave. Uz to, čak 85,5% ispitanika je tvrdilo da bi korištenje multimedije poboljšalo kvalitet nastave arapskog jezika u medresama, gimnazijama i na fakultetima Islamske zajednice.⁸ U prilog ovih stavova ide i provedeno empirijsko istraživanje o iskustvima online nastave arapskog jezika u uvjetima pandemije *covid-19* koje je imalo za cilj ostvariti uvid u stavove učenika, studenata i profesora arapskog jezika o online nastavi arapskog jezika, stepen njihovog zadovoljstva i izazove s kojima su se suočavali tokom njezine realizacije. Također, istraživanje je nastojalo dobiti odgovore da li je online nastava arapskog jezika bila poticaj za nove iskorake u prezentiranju nastavnog gradiva iz arapskog jezika i prilika za uvođenje novih metoda u nastavu arapskog jezika u odgojno-obrazovnim institucijama Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini u vremenu kada se vrati u klasične učionice i predavaonice. I pored brojnih pokazatelja koji su ukazivali na nezadovoljstvo učenika postignutim rezultatima u fazi online nastave,

istraživanje je pokazalo da je profesorski kadar spreman na inovacije i uvođenje novih metoda u nastavi arapskog jezika. Ohrabrujuća je bila i činjenica da 57,1% profesora arapskog jezika smatra da kroz nastavne planove treba uvesti obavezu primjenu novih metoda u nastavi arapskog jezika, a 60,7% njih smatralo je da sva pozitivna iskustva online nastave arapskog jezika treba publikovati u jedinstvenoj i naučno zasnovanoj publikaciji u okvirima Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Rezultati ankete su bili dodatni argument da se ovi pozitivni stavovi usmjereni prema promjenama u nastavnom procesu arapskog jezika iskoriste i u kontekstu revizije i izmjene nastavnih planova i programa arapskog jezika, konačnog odabira nove udžbeničke literature i početka kontinuirane doedukacije profesorskog kadra arapskog jezika u odgojno-obrazovnim ustanovama Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i zemalja iz bližeg okruženja i to na svim nivoima pouke ovoga jezika. (Alispahić, 2022:24-35) U konačnici, Tim sastavljen od profesora svih nivoa poučavanja arapskog jezika ponudio je jedinstven plan i program za medrese vodeći računa o zasebnosti definiranih ciljeva utemeljenih na primjeni savremenih smjernica u razvijanju komunikativnih sposobnosti. Tim je istovremeno radio na odabiru udžbenika arapskog jezika sa savremenim metodičko-metodološkim pristupom i u skladu s Evropskim referentnim jezičkim okvirom koji u poučavanju stranog jezika propisuje istovremeno razvijanje jezičkih vještina slušanja, razumijevanja, govora i pisanja.

4. Novi udžbenici arapskog jezika u medresama Islamske zajednice

Školska 2022/2023. godina u prvim razredima medresa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini pomalo je bila i historijska. Nakon što su devedesetih godina prethodnog stoljeća udžbenici Ahmeda Halilovića zamijenili gramatike Kadića, Bulića, Korkuta, Sikirića, Pašića i Handžića, pred učenicima i nastavnicima našla se pažljivo birana prestižna integrirana serija udžbenika arapskog jezika za strance pod naslovom *At-Takkallum*, renomirane Izdavačke kuće *Dār al-Burg* iz Kaira. Serija je rezultat timskog rada grupe eksperata u oblasti arapskog jezika za strance, a oni su Šabir Al-Mašrafī, Su'ād Al-Hūli i 'Abū 'Uways Maḥmūd. Nastala je na tragu znanstvenog propitivanja dostupnog materijala i literature, nastavnih i edukativnih sadržaja za nastavu arapskog jezika za strance širom svijeta, u printanim verzijama ili putem web-platформи. Temeljni zaključci koji su bili rezultat tog propitivanja u poređenju s naprednim serijama za učenje drugih stranih jezika u svijetu ogledali su se u: malobrojnosti udžbenika, neatraktivnosti, nedopadljivosti, neadekvatnom pristupu i metodologiji prezentiranja jezičkih sadržaja, neusklađenosti sadržaja i forme ovih udžbenika i u konačnici nezadovoljavajućim ishodom naučenog koji nisu korespondirali s postavljenim ciljevima. U nastojanju da učenje arapskoga jezika učini jednostavnim i zabavnim i napiše udžbenike koji će se po kvalitetu izdići na nivo prepoznatljivih serija za učenje engleskog, francuskog, španskog, njemačkog i drugih jezika, sažimajući na tom putu savremeno i tradicionalno, Tim je pristupio izradi novog

⁷ Odluka broj: 02-03-2-2225-5/20 od 19. ševvala 1441.h.g. / 11. juna 2020. godine – Na osnovu Informacije sa zaključcima o stručnom savjetovanju o temi: "Unaprijeđenje rezultata učenja arapskog jezika u obrazovnim ustanovama Islamske zajednice", održanom 07. decembra 2019. godine u Zenici u Organizaciji Uprave za obrazovanje i nauku, Rijaset Islamske zajednice je donio smjernice

koje trebaju pomoći i usmjeriti aktivnosti za unaprijeđenje učenja arapskog jezika. Na osnovu tih smjernica Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini donio je Odluku na osnovu koje se formira Tim za izradu nastavnih planova i programa i odabir udžbenika za učenje arapskog jezika na fakultetima, medresama i gimnazijama Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

⁸ Anketa na uzorku od 672 ispitanika od čega je 317 muških i 355 ženskih organizirana je u okviru Uprave za nauku i obrazovanje Rijaset Islamske zajednice za potrebe Savjetovanja o unaprijeđenju nastave arapskog jezika u odgojno-obrazovnim institucijama Islamske zajednice u BiH koje je održano 7. decembra 2019. godine u Zenici.

nastavnog plana i programa koji će integrirati sve postavljene zahtjeve, a velikoj populaciji onih koji uče arapski jezik širom svijeta predstaviti dinamičnu, modernu i atraktivnu seriju udžbenika i popratnog printanog, audio i vizualnog materijala u elegantnom ruhu, s kvalitetnim sadržajima koji će učenje arapskog jezika učiniti jednostavnim i zabavnim procesom. Serija je dobila naslov *At-Takallum – Razgovor* i podržava jezik kao sredstvo komunikacije. Zbog kvaliteta i karakteristika koje ova udžbenička serija ima, dostigla je visoku reputaciju te je prihvaćena širom svijeta, od Sjedinjenih Američkih Država preko Balkana do Afrike i doživjela više izdanja. Rijasetov Tim za reviziju nastavnog programa Arapskog jezika i odabir novih udžbenika za medrese imao je dovoljno razloga da ove udžbenike odabere i predloži za nastavu arapskog jezika u medresama u predstojećem periodu.

5. Sadržajni i vizualni identitet serije udžbenika *Al-Takallum*

Među brojnim osobenostima koje ovu seriju čine najmodernijom, stavljajući je u sami vrh udžbeničke literature za učenje arapskog jezika za strance, jeste metodički obrazac, potpuno nov za našu nastavu arapskog jezika a na tragu uobičajenih savremenih obrazaca u savremenom svijetu poučavanja stranih jezika. U udžbenicima se koristi standardni moderni arapski jezik. Fokus je na multikulturalnosti, koriste se moderni izrazi iz svakodnevnog života koji su široko rasprostranjeni na Bliskom istoku i Egiptu i teme koje odgovaraju svakodnevnici. Vježbe su raznolike i motivirajuće za učenike. U obradi lekcija koriste se savremene

metode koje se koriste u učenju engleskog kao stranog jezika, a obrada gramatičkih sadržaja prezentira se po određenoj logici i postepeno, od lakšeg ka težem. Popratni tematski poster i pomažu lakšem razumijevanju sadržaja knjiga. Ovi udžbenici imaju prekrasan dizajn, u boji su, lahki su za korištenje, kvalitet papira korišten za štampu je vrhunski, knjige su razumne veličine i lahke su za nositi. Otuda i nezaobilazna opaska o posebnosti i vizualnog identiteta ovih udžbenika.

Temeljni cilj ove serije udžbenika je da kod svojih korisnika poboljša sve četiri jezičke vještine: slušanje, govor, čitanje i pisanje tako da je korisnik po završetku sva četiri nivoa u stanju:

- da koristi jezik u svojoj svakodnevici kroz govor i slušanje;
- da komunicira jezikom savremenih medija kroz slušanje, čitanje i razumijevanje;
- da komunicira jezikom arapsko-islamske kulture kroz slušanje, čitanje i razumijevanje;
- da je u stanju držati govor;
- da može pisati funkcionalno i kreativno;
- da kreira umjetnički i estetski ukus;
- da lijepo piše koristeći kaligrafske forme *nesha* i *ruk'a* pisma;

Serija sadrži sljedeće nivoe:⁹

A1 – pripremni; sadrži četiri dijela koja se realiziraju u rasponu od 30 do 80 nastavnih sati

Ova knjiga predstavlja uvodnu epizodu na putu učenja arapskoga jezika. Svojim obimom i dizajnom je drukčija od ostatka knjiga iz ove serije. Dok su preostale tri knjige bazirane na lekcijama, ova pripremna knjiga sastoji se iz četiri dijela. Prvi dio predstavlja jezičku pripremu

nivoa ima i podnivoa koji se bilježe sa A1.1., A1.2., A2.1., A2.2., B1.1., B1.2., B1.3., B1.4., B2.1., B2.2., C1.1., C1.2., C1.3., C1.4., C2.1., C2.2.. U kontekstu udžbeničke silsile *Al-Takallum*, podnivoi su bilježeni velikim štampanim slovima (A – B – C – D). Glavni cilj je na objektivni način opisati znanje stranog jezika. Zajednički evropski referentni okvir za

učenika. U njemu je prezentiran ilustrirani vokabular od 57 riječi koje će učenik učiti u uvodnom dijelu i koje predstavljaju audio-vizualnu pripremu učenika za njih.

Drugi dio je fonetski uvod za arapski alfabet uključujući i druge osobenosti poput kratkih i dugih vokala, *tenvina*, *tešdida*, sunčevih i mjesec-evih konsonanata te konsonanata koji imaju sličnu artikulaciju. Uz ovo učenik se upoznaje s oblicima slova i načinom njihovog pisanja u različitim pozicijama. Vježbe su intenzivne nakon svake skupine prezentiranih slova. Na kraju ovog dijela učenik bi trebao ovladati izgovorom i pisanjem svih slova arapskog alfabeta.

Treći dio uvodi neke frekventne i važne konstrukcije i fokusira se na najvažnijem vokabularu. Riječ je o upitnim i deklarativnim strukturama koje učenik kombinira s prethodno usvojenim vokabularom poput pokaznih zamjenica za bliže predmete, bića ili pojave u muškom ili ženskom rodu, upitnih čestica هل – مَنْ – ما – أَيْنَ i odgovarajućeg odgovora na njih, veznika , priloga, prijedloga, nekih osobina, naziva dana u sedmici, imena mjeseci i godišnjih doba. Tu je i postepeno učenje brojeva u simbolima i slovima.

Četvrti dio predstavlja skraćeni način upoznavanja kao pripremu za sadržaje knjige A2. Tu su najvažnije dionice u početnom upoznavanju vezane za pozdravljanje, opraštanje, dobrodošlicu, pitanje za opće stanje, ime, grad i zemlju iz koje neko dolazi.

A2 (A-B-C) – početni; sadrži osam lekcija koje se realiziraju u rasponu od 120 do 140 nastavnih sati

Ova knjiga predstavlja drugu epizodu na putu početnog učenja arapskog jezika. Uz uvod sadrži osam lekcija uz brojne popratne sadržaje

jezike detaljno objašnjava šta onaj ko uč strani jezik mora naučiti kako bi mogao komunicirati te koja znanja i vještine mora razviti da bi ga uspješno mogao koristiti. CEFR definira i stepene jezičke kompetencije koji omogućavaju praćenje napredovanja procesa učenja stranog jezika te su oni u ovom slučaju ovako i označeni.

⁹ Zajednički evropski referentni okvir za jezike (Common European Framework of Reference for Languages) – CEFR, dokument je Vijeća Evrope nastao u suradnji s uglednim evropskim jezičkim institucijama. Prvi je put objavljen 2001. te opisuje jezičku kompetenciju (razumijevanje, govor, pisanje) na šest nivoa (A1, A2, B1, B2, C1, C2). Svaki od ovih

na web-stranici koji se odnose na pripremu i realizaciju nastavnih sati. Uvod predstavlja trinaest ilustriranih uputstava za najvažnije situacije u kojima se učenik može naći u lekcijama koje slijede. Ovdje dolazi i do ponavljanja neke od najvažnije leksike koju je učenik trebao ovladati na pripremnom nivou. Pored uvoda, tu je i osam lekcija. Svaka lekcija sastoji se iz dva dijela. Prvi dio donosi vokabular karakterističan za tu lekciju, dijalog, gramatička pravila, vježbe slušanja i razumijevanja, fonetske vježbe i konverzacione obrasce. Drugi dio sadrži vokabular, dijalog, gramatička pravila, vježbe namijenjene čitanju i razumijevanju pročitano, vježbe spajanja riječi i pisanja. Vokabular tretiran u ova dva dijela kreće se od 50 do 80 riječi. Obilje vježbi koje se odnose na upotrebu ovog vokabulara nalaze se u vježbanki koja prati udžbenik. Dijaloške forme i kratki tekstovi namijenjeni za čitanje koriste vokabular prethodnih lekcija, a način upotrebe vokabulara je primjeren jednostavnim prirodnim i svakodnevnim životnim situacijama. Gramatički sadržaji bazirani su na jednostavnim i najčešće korištenim obrascima i analizi najfrekventnijih grešaka koje se javljaju kod učenika. Razvijanje jezičkih vještina: slušanje, govor, čitanje (razumijevanje) i pisanje u svakoj lekciji je zastupljeno na način da su slušanje i govor u prvom dijelu lekcije, a čitanje i pisanje u drugom dijelu lekcije.

Primjetno je kroz ovu seriju udžbenika da vještina slušanja pomaže učeniku da razlikuje naučenu leksiku i da usvoji načine njenog korištenja u različitim obrascima i konstrukcijama kako bi ih razumio kroz narativne i dijaloške obrasce, a na taj način kroz kontekst lakše razumio i nove riječi s kojima će se susretati.

Govor ili konverzacija motivira učenika da istraje na putu učenja jezika, pomaže mu da ovlada novim obrascima i konstrukcijama i da ih aktivno koristi. Uz to, jača sposobnost učenika da upravlja raspravom ili dijalogom o određenoj temi.

Čitanju i razumijevanju uvijek prethodi set pitanja i slika koji učenika

pripremaju na ovaj izazov. Čitanje naglas je važan faktor u ispravljanju i korekciji artikulacije glasova, pravilne dikcije i ispravne primjene gramatičkih pravila.

Budući da se pisanje smatra najtežom vještinom u učenju stranih jezika, posebno u prvim fazama, ostavljeno je za kraj. Za ovu vještinu učenik se priprema kroz vježbe funkcionalnog izražavanja popunjavajući i pišući neke od ličnih podataka i vježbe kreativnog izražavanja gdje piše o temama koje se odnose na lekciju u skladu s ponuđenim koracima i korištenje već ovladanih gramatičkih pravila. Na tom putu, kroz adekvatne vježbe, učenik se priprema na najraširenije forme arapskog pisma poput *nasha*.

B1 (A-B-C-D) – prijelazni; sadrži osam lekcija koje se realiziraju u rasponu od 120 do 160 nastavnih sati

Ova knjiga se smatra prvom epizodom u srednjoj fazi učenja arapskog jezika. Karakteriše je značajno povećanje novog vokabulara i širi uvid u prezentaciju gramatičkih i morfoloških pravila te napredniji dijaloški obrasci. Knjiga se sastoji od osam lekcija, a svaka lekcija od dva dijela. Na dostupnoj web-stranici su brojni popratni sadržaji koji nastavniku pomažu u dobroj pripremi i efikasnoj realizaciji nastavnih sadržaja. Teme koje su tretirane u osam lekcija su: *Putovanje Kairom* – السفر عبر القاهرة; *Stanovanje* – السكن; *Zdravlje* – الصحة; *Kupovina* – التسوق; *Posao* – العمل; *Mjesto koja treba posjetiti* – الأماكن للزيارة; *Sport* – الرياضة; *Uspomene* – ذكريات.

Svaka lekcija se sastoji od dva dijela. Prvi dio sadrži: vokabular, dijalog, gramatička pravila s akcentom na vještine slušanja, razumijevanja i govora. Drugi dio sadrži vokabular, gramatička pravila s akcentom na vještine čitanja, razumijevanja i pisanja.

Vokabular tretiran u ova dva dijela kreće se od 60 do 80 riječi. Obilje vježbi koje se odnose na upotrebu ovog vokabulara nalaze se u vježbanki koja prati udžbenik.

Dijaloški obrasci predstavljaju prirodne i svakodnevnne situacije u kojima se koristi vokabular prethodne lekcije.

Koristeći ovaj vokabular i ponuđene različite jezičke i frekventne obrasce i konstrukcije, učenik je dodatno motiviran da i sâm simulira i prezentira slične situacije spontano usvajajući određena gramatička i morfološka pravila.

Pažljivo odabranim tekstovima namijenjenim za čitanje i ovdje prethode pitanja i ilustracije koji imaju za cilj da stimulišu učenika na usvajanje i razumijevanje novog gradiva ali i uočavanje razlika između tačnog i netačnog. Čitanje naglas je i dalje važan faktor u korekciji pravilne artikulacije glasova, korekcije dikcije i primjene gramatičkih pravila. U ovoj knjizi ima više tekstova za čitanje, a od učenika se traži da u pojedinim situacijama da naslov pročitano tekstu, da raspravlja o osnovnim idejama tekstova te da donosi zaključke o nekim gramatičkim pravilima kojima je ovladao.

Vještina pisanja u ovoj fazi reflektira se na sposobnost učenika da vokabular i navedene obrasce tokom obrade lekcije koristi na ispravan način. Na putu ostvarenja toga cilja vještina pisanja je potpomognuta brojnim elementima. Tako vještina pisanja i u ovoj knjizi sadrži funkcionalno i kreativno izražavanje. Kroz funkcionalno izražavanje učenik se osposobljava da popunjava obrasce dolaska na aerodrom, obrasce rezerviranja hotela, da piše kraće oglase, da popunjava i piše obrasce za CV, da piše izvještaje s putovanja i sl. Kroz kreativno izražavanje učenik se osposobljava da piše o temama srodnim s temom određene lekcije primjenjujući odgovarajuća gramatička pravila. Na putu pravilnog pisanja iza svake lekcije istaknuta su najvažnija pravila ispravnog pisanja, a lekcije su popraćene kontinuiranim vježbama i diktatima. Svaka lekcija stimulira lijepo pisanje.

B2 (A-B-C-D-E) – srednji; sadrži osam lekcija i realizira se u rasponu od 160 do 200 nastavnih sati

Ova knjiga nastoji upotpuniti kod učenika jezičke osnove prije njegovog prelaska na napredni nivo. Njena odlika je lagana ekspanzija svih sadržajnih elemenata. Knjiga sadrži osam lekcija sa sljedećim temama:

Opis ljudi i njihove karakteristike – وصف الناس; *Bajrami i vjerski blagdani* – الأعياد والمناسبات الدينية; *Jako smiješno* – مضحك جدا; *Privoda* – الطبيعة; *Različite kulture* – ثقافات مختلفة; *Poslovice, idiomi i mudrosti* – أمثال وتعبيرات وحكم; *Historijske ličnosti* – شخصيات لها تاريخ; *Obrazovanje* – التعليم

Svaka lekcija se sastoji od dva dijela. Prvi dio sadrži vokabular, dijaloške obrasce, gramatička pravila s fokusom na vještine slušanja, razumijevanja i govora, a drugi dio sadrži vokabular, dijaloške obrasce, gramatička pravila s fokusom na vještine čitanja, razumijevanja i pisanja.

Vokabular tretiran u ova dva dijela kreće se od 80 do 100 riječi. Obilje vježbi koje se odnose na upotrebu ovog vokabulara nalaze se u vježbanici koja prati udžbenik.

Dijaloški dijelovi se oslanjaju na već usvojeni vokabular iz prethodnih lekcija i nude svakodnevne i prirodne situacije koje potiču želju učenika da ih simulira i prezentira. Dijaloške dijelove i ovdje prate najfrekventniji jezički i izražajni obrasci iskazani u različitim formama. Tu su i važne gramatičke i morfološke napomene u nešto kompleksnijoj i proširenoj formi.

Prezentiranje gramatičkih pravila u ovoj knjizi zasnovano je na najfrekventnijim gramatičkim poglavljima u arapskom jeziku i na analizi grešaka koje učenici najviše koriste. Počevši od knjige B2, gramatička pravila se prezentiraju odvojeno. Ova knjiga ima za cilj da osposobi učenika da razumije suštinu derivacije u arapskom jeziku i tako obogati svoj leksički i izražajni potencijal. Vježbanka prati sva ova nastojanja brojnim primjerima vježbi koje pomažu učeniku da savlada određena gramatička pravila.

Istovremeno razvijanje baznih jezičkih vještina upućuje na značajan iskorak učenika u procesu razvijanja njegovih komunikacijskih i svih drugih lingvističkih sposobnosti na arapskom jeziku. Tako kroz vještinu slušanja učenik se izravno susreće s izvornim materijalima iz različitih medija: vijestima, televizijskim programima, filmovima prikazanim na raznim satelitskim kanalima, što

učenika dovodi u izravni kontakt sa živim arapskim jezikom bez posrednih i pojednostavljenih tekstova.

Vještina govora u ovoj knjizi dodatno motivira učenika na putu učenja arapskog jezika, ispravnog korištenja prethodno usvojenih gramatičkih pravila i obrazaca u vođenju diskusija i dijaloga. Slobodno usmeno izražavanje je najvažnija karakteristika ove knjige. Učenik opisuje ono što vidi na slici, komentira crtane filmove, priča priče i šali se u svom stilu i na upečatljiv način.

Pažljivo biranim tekstovima za čitanje prethode vješto osmišljena pitanja i slike koje dodatno stimuliraju učenika na nastavak učenja. I dalje se insistira na čitanju naglas i korekciji u artikulaciji, dikciji i primjeni gramatičkih pravila. Čitanje je prisutno u većem obimu tako da učenik može na osnovu pročitane teksta dati naslov tekstu, debatirati o temeljnim idejama koje su tretirane u tekstu, iznositi svoje stavove i dolaziti do zaključka o određenim gramatičkim pravilima koja je uočio čitajući tekst. Sve to doprinosi razvijanju potrebnog jezičkog osjećaja kod učenika.

Vještina pisanja na ovom nivou učenja jezika posebno je fokusirana na veznike koji učeniku pružaju mogućnost izražavanja i kroz duže rečenice i prelazak iz jednog u drugo značenje. Kreativno izražavanje potiče i stimulira slobodno i organizirano izražavanje i prezentiranje ideja, njihovu podjelu na kraće i duže pasuse. Učenik iznosi svoje ideje uz dokaze, argumente, usporedbe, navodeći primjere, poslovice i ilustracije. I ova knjiga potiče učenika na lijepo pisanje i primjenu kaligrafskih zakonitosti.

Svaki spomenuti nivo sadrži udžbenik, vježbanku i prateći CD. Uz to, učenici i nastavnici mogu koristiti besplatnu web-stranicu ove izdavačke kuće namijenjene učenicima i nastavnicima koja se redovno ažurira i koja sadrži sve potrebne materijale u digitalnoj formi.

Da bi dostigao srednji nivo, B2, u poznavanju arapskog jezika, prema planu i programu ove serije udžbenika, učenik treba da pohađa oko 600 nastavnih sati. Knjige su namijenjene mladima i odrasloj populaciji koja želi učiti arapski jezik. Širok je dijapazon ustanova i institucija u kojima se uči arapski kao strani jezik, a u kojima se one mogu primjenjivati: odgojno-obrazovne teološke institucije, institucije s islamskim predznakom, fakulteti, odsjeci za orijentalistiku i orijentalnu filologiju, centri za bliskoistočne studije, centri i instituti za učenje arapskog kao stranog jezika, škole u kojima se arapski jezik izučava fakultativno i, naravno, u procesu individualnog i privatnog podučavanja arapskog jezika.

Na pratećoj web-stranici www.attakallum.com nalazi se mnogo materijala koji je važan resurs u radu nastavnika i pripremi časova. Na stranici je i rječnik koji prati vokabular ove serije, koji je podržan s 15 različitih svjetskih jezika.

6. Kompatibilnost

Al-Takalluma i nastavnog plana i programa medresa

Uz izmijenjeni plan i program arapskog jezika koji je urađen 2021. godine, nakon odabira ove serije udžbenika Tim profesora je uradio i Model -2 Nastavnog plana i programa koji u potpunosti prati ovu udžbeničku seriju. Realizacijom nastavnog plana i programa iz predmeta Arapski jezik u redovnoj nastavi predviđeno je postizanje sljedećih nivoa s pripadajućim nižim nivoima jezičkih kompetencija:

1. prvi razred – nivo A1.2;
2. drugi razred – nivo A2.1;
3. treći razred – nivo A2.2;
4. četvrti razred – nivo B1.1.

U izbornoj nastavi će se postići sljedeći nivoi:

1. treći razred – nivo B1.2;
2. četvrti razred – nivo B2.1.¹⁰

¹⁰ Nastavni plan i program arapskog jezika za medrese Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini (model 2 – kompatibilan sa udžbeničkom silsilom *At-Takallum*

– *silsila mutakāmila fī ta’līm al-’arabiyya li al-nāṭiqīn bi gayrihā*. (Odluka broj: 02-03-2-2408-5/23 od 30. zul-hidždžeta 1444. god. po H / 18. jula 2023. godine).

Očekuje se da će nakon četvrte godine učenja i podučavanja arapskom jeziku učenici moći na jednostavan i koherentan način razumjeti i izražavati se o poznatim ličnostima, mjestima i događajima, profesijama, putovanjima, slobodnom vremenu i zdravom stilu življenja, životu Poslanika, a.s., Kur'anu i literaturi. Učenici će povezivati opće i stručne sadržaje, analizirati glavne ideje, tumačiti riječi i stručne izraze, koristeći se korijenskim rječnikom, oblikujući konstruktivno usmeno i pismeno izražavanje. Kompetencije koje će učenici razvijati u nastavi iz predmeta Arapski jezik su:

- jezičko-komunikacijske kompetencije (fonološke, leksičke, gramatičke, ortoepske i ortografske), razvijane u receptivnom procesu kojim se slušanjem i čitanjem razvijaju vještine razumijevanja na arapskom jeziku, zatim u interaktivnom procesu kojim se u govoru i pisanju razvijaju vještine komuniciranja na arapskom jeziku, te prezentacijskom procesu kojim se organiziraju misli i razvija svijest o publici;
- interkulturalne kompetencije (razumijevanje vlastitog identiteta u interakciji s drugim narodima i kulturama, svijest o kulturnim i jezičkim razlikama, međuljudski odnosi, vrijednosti,

vjerovanja, norme ponašanja, običaji, tradicija, neverbalna komunikacija);

- učiti kako se uči (cjeloživotno učenje, razvijanje odgovornosti za vlastito učenje, definiranje vlastitih ciljeva učenja, razvijanje svijesti popravljivanja, unapređenja i identificiranje vlastitih potreba i interesa);
- korištenje IKT-a u komunikaciji na arapskom jeziku (razmjena informacija putem telefona, e-maila i interneta i prisustvo na društvenim mrežama).¹¹

Zaključak

S novim programom arapskog jezika u medresama i novom serijom udžbenika *At-Takallum* koji na ljestvici udžbeničke literature za učenje arapskog jezika za strance zauzimaju prestižno prvo mjesto, medrese Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini ulaze u novo razdoblje. Ciljevi učenja i podučavanja nastavnog predmeta Arapski jezik navedeni u novom Nastavnom programu i ishodi učenja koji bi trebali biti rezultat četverogodišnjeg učenja arapskog jezika u medresama akcent stavljaju na komunikacijsku komponentu jezika koja se snažno oslanja na kontinuirani razvoj četiri jezičke vještine u nastavnom procesu. Nakon decenijske upotrebe tradicionalnih udžbenika i gramatika arapskog jezika, pred učenicima i nastavnicima

medresa je pažljivo birana prestižna integrirana serija udžbenika arapskog jezika za strance pod naslovom *At-Takallum*, Izdavačke kuću *Al-Burğ* iz Kaira. Serija je rezultat timskog rada grupe eksperata u oblasti arapskog jezika za strance, Šābir Al-Mašrafī, Su'ād Al-Ḥūlī, 'Abū 'Uways Maḥmūd, a dobila je naslov *At-Takallum – Razgovor* jer podržava jezik kao sredstvo komunikacije. Zbog kvaliteta i karakteristika koje ova udžbenička serija ima, dostigla je visoku reputaciju i postala rasprostranjena i prihvaćena širom svijeta, od Sjedinjenih Američkih Država preko Balkana do Afrike i doživjela više izdanja. Rijasetov Tim za reviziju nastavnog plana i programa arapskog jezika i odabir novih udžbenika za medrese imao je dovoljno razloga da ove udžbenike odabere i predloži za nastavu u predstojećem periodu.

Nadamo se da će atraktivnost nove udžbeničke literature i nove metode u nastavi arapskog jezika te permanentna edukacija nastavnog kadra poboljšati zainteresiranost učenika za arapski jezik. Istovremeno, permanentno propitivanje i inoviranje nastavnih planova i programa arapskog jezika u medresama svake četiri godine, kako to nalaže sistem osiguranja kvalitete, kvalitet nastavnih planova, kvalitet i adekvatnost sadržaja udžbenika, trebali bi postati stalna praksa u radu nadležnih odjela i uprava za nauku i obrazovanje Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

¹¹ Ibid.

Literatura

Alispahić, Zehra (2022). "Iskustva online nastave arapskog jezika za vrijeme pandemije", *Novi Muallim*, XXIII, 89, 24-35.

Al-Mašrafī, Šābir, Al-Ḥūlī, Su'ād, Maḥmūd, 'Abū 'Uways (2021). *Al-Takallum – silsila mutakāmila fi ta'lim al-'arabiyya li al-nātiqīn bi gayrihā, Kitāb al-tālib wa Kitāb al-tadribāt, Kitāb al-tamhīdī*, al-Qāhira: Dār al-Burğ, al-ṭab'a al-rābi'a.

Al-Mašrafī, Šābir, Al-Ḥūlī, Su'ād,

Maḥmūd, 'Abū 'Uways (2021). *Al-Takallum – silsila mutakāmila fi ta'lim al-'arabiyya li al-nātiqīn bi gayrihā, Kitāb al-tālib wa Kitāb al-tadribāt, Kitāb al-'asāsī*, al-Qāhira: Dār al-Burğ, al-ṭab'a al-rābi'a.

Al-Mašrafī, Šābir, Al-Ḥūlī, Su'ād, Maḥmūd, 'Abū 'Uways (2021). *Al-Takallum, Silsila mutakāmila fi ta'lim al-'arabiyya li al-nātiqīna bi gayrihā, Kitāb al-tālib wa Kitāb al-tadribāt, Kitāb al-mutarassiṭ*, al-Qāhira: Dār

al-Burğ, al-ṭab'a al-rābi'a.

Al-Mašrafī, Šābir, Al-Ḥūlī, Su'ād, Maḥmūd, 'Abū 'Uways (2021). *Al-Takallum, Silsila mutakāmila fi ta'lim al-'arabiyya li al-nātiqīna bi gayrihā, Kitāb al-tālib wa Kitāb al-tadribāt, Kitāb qabl al-mutarassiṭ*, Al-Qāhira: Dār al-Burğ, al-ṭab'a al-rābi'a.

Begović, Adila (1997). *Arapski jezik za 1, 2, 3, 4. razred srednje škole*, Sarajevo: Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta, Izdavačka kuća "Ljiljan".

- Božović, Rade (1988). *Udžbenik savremenog arapskog jezika sa vježbankom i rječnikom*, Sarajevo: Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije.
- Čurić, Hajrudin (1983). *Muslimansko školstvo u Bosni i Hercegovini do 1918*, Sarajevo: Veselin Masleša.
- Halilović, Ahmed (2000). *Udžbenik arapskog jezika 1, 2, 3, 4. medrese*, Sarajevo: El-Kalem.
- Kadić, A., Bulić, A. H. (1907). *Gramatika i vježbenica arapskog jezika*, Sarajevo, Mostar: Naklada pisaca.
- Karić, Enes (2016). *Tradicionalna Bosna – Islamske teološke, filozofske i logičke studije*, Sarajevo: Centar za napredne studije.
- Kasumović, Ismet (1999). *Školstvo i obrazovanje u bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave*, Mostar: Islamski kulturni centar Mostar.
- Korkut, Besim (1952). *Gramatika arapskog jezika za I i II razred klasične gimnazije*, Sarajevo: Svjetlost.
- Muftić, Teufik (1997). *Arapsko-bosanski rječnik*, Sarajevo: El-Kalem.
- Muftić, Teufik (1999). *Gramatika arapskog jezika*, Sarajevo: Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta, Izdavačka kuća "Ljiljan".
- Mušić, Omer (1958). "En-nemliyye fi 'izhāri-l-qawā'di Ṣ-Ṣarfiyye we n-naḥwiyye", *Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom*, 6-7, 39-54.
- Nakičević, Omer, Ahmetspahić, Munir (1989). *Priručnik arapskog jezika 1.*, Sarajevo: Vrhovno islamsko starješinstvo.
- Nakičević, Omer, Ahmetspahić, Munir (1989). *Priručnik arapskog jezika 4.*, Sarajevo: Vrhovno islamsko starješinstvo.
- Nakičević, Omer, Ramić, Jusuf, Hafizović, Mesud (1997). *Arapski jezik 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. razred osnovne škole*, Sarajevo: Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta, Izdavačka kuća "Ljiljan".
- Nastavni plan i program arapskog jezika za medrese Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini (model 2 – kompatibilan sa udžbeničkom silsilom At-Takallum – silsila mutakāmila fi ta'lim al-'arabiyya li al-nātiqin bi gayrihā. (Odluka broj: 02-03-2-2408-5/23 od 30. zul-hidždže 1444. god. po H / 18. juli 2023. godine).
- Ramić, Jusuf (1999). *Obzorja arapsko-islamske književnosti*, Sarajevo: El-Kalem.
- Repovac, Ibrahim Haqqi (2017). *Hrestomatija arapskih tekstova – U povodu 125 godina od njezinog nastanka*, priredio: Jusuf Ramić, Sarajevo: Dobra knjiga.
- Sikirić, Šaćir, Pašić, Muhamed, Handžić, Mehmed (1981). *Gramatika arapskog jezika, I dio, Gramatika i vježbenica sa rječnikom i Gramatika arapskog jezika, II dio, Sintaksa i čitanka sa rječnikom*, Sarajevo: Starješinstvo Islamske zajednice u SR BiH, SR Hrvatskoj i SR Sloveniji.
- Younis, H., Bešlija, S., Nametak, M., Trnka-Uzunović, A., Softić, M., Babović, Dž., Jahić, M. (2021). *Arapski jezik u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Kulturni centar "Kralj Fahd", Sarajevo.

الموجز

سلسلة كتب التكم – أحدث سلسلة كتب لتعليم اللغة العربية

زهرة عليسباھيتش

يتناول البحث موضوع استمرارية تدريس اللغة العربية في المنظومة التربوية والتعليمية لدى المشيخة الإسلامية، واستمرارية اهتمام المشيخة بالكتب المدرسية الملائمة في عملية التدريس عبر مراحل تاريخية مختلفة، ابتداء من الكتب المدرسية التقليدية للغة العربية التي كانت تستخدم في أنحاء مختلفة من العالم الإسلامي، ومرورا بأول كتب القواعد وكتب اللغة العربية المدرسية التي وضعها أخصائيو اللغة العربية المحليون، ووصولاً إلى العام الدراسي 2022/2023، حيث بدأ تلاميذ ومدرسو المدارس الثانوية الإسلامية في البوسنة والهرسك بتطبيق منهاج اللغة العربية الجديد. وقد جاء هذا المنهاج الجديد للغة العربية ثمرة عامين من العمل الدؤوب الذي قام به فريق من أساتذة المؤسسات التربوية والتعليمية التابعة للمشيخة الإسلامية، وهو يواكب الإطار المرجعي الأوروبي في تعليم اللغات الأجنبية على أساس نتائج التعلم وتطوير المهارات اللغوية الأساسية في تعلم وتدريس اللغات الأجنبية. وفي الوقت نفسه، يتوافق المنهاج الجديد مع سلسلة «التكم» وهي أحدث كتب تعليم اللغة العربية للأجانب في العالم، والتي أعدت وفق معايير الكتب المدرسية الرفيعة المستوى للغات الأجنبية وبتطبيق أحدث الأساليب في تنفيذ العملية التعليمية. وتشكل الكتب المدرسية لهذه السلسلة، وبعد ثلاثين عاماً، تجديداً في تعليم اللغة العربية في المدارس الثانوية الإسلامية في البوسنة والهرسك.

الكلمات الرئيسية: اللغة العربية، المدرسة الثانوية الإسلامية، المنهاج، الكتب المدرسية، التلاميذ، المدرسون.

Summary

AT-TAKALLUM – THE LATEST SERIES OF TEXTBOOKS FOR THE ARABIC LANGUAGE IN MADRASAS

Zehra Alispahić

The article deals with the topic of the continuity of study of the Arabic language in the educational and upbringing system of the Islamic Community and the continuity of the efforts of the Islamic Community in providing adequate textbooks for the teaching process in varying circumstances throughout its history. From the earliest times when traditional books for learning the Arabic language from various parts of the Islamic world were used and then the first textbooks of the Arabic grammar and language signed by the local authors until today, when the students and teachers in madrasas throughout Bosnia and Herzegovina are starting the new 2022/2023 academic year with the new Teaching Plan and Programme for the Arabic language. This Teaching Plan and Programme is the result of the endeavor of the team of professors of the educational institutions of the Islamic Community in the past two years. It is made in accordance with the European reference framework for the studies of foreign languages and on the basis of the results of studies focusing on the development of the basic language skills needed for teaching and studying a language. Furthermore, the new Teaching Plan and Programme is compatible with the latest and most modern series of textbooks for the Arabic language in the world, *At-Takallum*, which uses the latest teaching methods and complies with the high standards for textbooks for foreign languages. The books of this series are now, after thirty years, introduced in studies of the Arabic language in madrasas in Bosnia and Herzegovina.

Key words: Arabic language, madrasa, Teaching Plan and Programme, textbooks, teachers, students.